

الگوی زندگی مادران و ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی خانوارها

روشنک علی‌اکبری صبا (مجری)

محمد شیری

طاهره امینی

محدثه صفاکیش

پژوهشکده‌ی آمار

گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آمار

بهار ۱۳۹۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کد شناسه: RP-9912

عنوان: الگوی زندگی مادران و ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی خانوارها

مجری: روشنگر علی‌اکبری صبا

همکاران: محمد شیرینی، طاهره امینی، محدثه صفاکیش

گروه پژوهشی: طرح‌های فنی و روش‌های آماری

تاریخ انتشار: بهار ۱۳۹۹

نوبت انتشار: اول

طراح جلد: علیرضا رنجبر

صفحه‌آرا: طاهره امینی، ساناز مهندسی

❖ حق مالکیت معنوی این طرح پژوهشی متعلق به پژوهشکده‌ی آمار است و نقل مطالب فقط با ذکر مأخذ مجاز است.

پژوهشکده‌ی آمار

تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان باباطاهر، خیابان سرتیپ فکوری،

شماره‌ی ۱۴۵

۰۲۱ ۸۸۶۳۰۴۴۰ -۳

www.srtc.ac.ir

پیش‌گفتار

بررسی ویژگی‌های مادران و ارتباط آن‌ها با ویژگی‌های فردی و جمعی اعضای خانوار برای ارائه‌ی تصویری دقیق‌تر از نقش مادران در هدایت خانوار به سوی جایگاه والای مورد نظر در جامعه از اهمیت بالایی برخوردار است. هدف اصلی در این طرح پژوهشی، بررسی ویژگی‌های مادران و ارتباط آن‌ها با ویژگی‌های فردی و جمعی اعضای خانوار است. از جمله عوامل مؤثر که به نظر می‌رسد بر سطح اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی اعضای خانوارها تأثیرگذار است وضعیت حضور مادران در کنار فرزندان، وضعیت جمعیت‌شناختی (از جمله سن، شاخص‌های ازدواج و تحصیلات)، وضعیت اجتماعی (از جمله اشتغال و درآمد) و وضعیت سلامت (از جمله ابتلا به بیماری‌های مزمن و وضع معلولیت) آن‌ها است که انتظار می‌رود بر ویژگی‌های اعضای خانوار از جمله تحصیلات، تربیت کودکان، سطح رضایت از زندگی و بهداشت و سلامت فرزندان تأثیرگذار باشد.

انتظار می‌رود نتایج چنین پژوهشی اهمیت توجه به نقش مادران در جامعه را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران این حوزه بیش از پیش آشکار سازد. برای انجام این بررسی از داده‌های آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ و آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار ۱۳۹۴ استفاده شده است. در این پژوهش نقش ویژگی‌های مادران را بر ابعادی چون سطح اقتصادی خانوار، سطح تحصیلات کودکان، تربیت کودکان، رضایت از زندگی، وضعیت باروری و نیازهای مادران، بهداشت و سلامت فرزندان هنگام تولد، تغذیه کودکان زیر ۵ سال و ایمن‌سازی کودکان زیر ۵ سال بررسی شده است.

این پژوهش در گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آماری پژوهشکده‌ی آمار با همکاری سرکار خانم دکتر روشنگر علی‌اکبری صبا به‌عنوان مجری طرح و جناب آقای دکتر محمد شیری، سرکار خانم طاهره امینی و سرکار خانم محدثه صفاکیش به‌عنوان همکاران اصلی طرح پژوهشی به انجام رسیده است، که بدین وسیله از ایشان صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود. همچنین در بخشی از این طرح پژوهشی از نظرات سرکار خانم پریسا گوانجی، جناب آقای دکتر زهرایی و سرکار خانم دکتر الهی بهره برده‌ایم که از ایشان نیز برای همکاری در راستای انجام طرح صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آمار

پژوهشکده‌ی آمار

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱-۱- جامعه‌ی هدف	۱
۲-۱- منبع داده‌ها	۲
۱-۲-۱- آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴	۲
۲-۲-۱- آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی کشور ۱۳۹۴	۳
۳-۱- حضور مادران در خانوار	۳
۱-۳-۱- شاخص نابرابری	۶
سیمای مادران از منظر اجتماعی و اقتصادی	۹
۱-۲- مقدمه	۹
۲-۲- ویژگی‌های اجتماعی مادران به تفکیک متغیرهای جمعیتی و اقتصادی	۹
۳-۲- ویژگی‌های سلامت مادران به تفکیک متغیرهای جمعیتی و اقتصادی	۱۷
ویژگی‌های اقتصادی مادران و خانوارها	۲۵
۱-۳- مقدمه	۲۵
۲-۳- درآمد مادران و خانوارها	۲۵
۱-۲-۳- سهم درآمد مادران و دهک‌های اقتصادی خانوار	۲۸
۲-۲-۳- درآمد مادران و ویژگی‌های کودکان	۲۹
۳-۲-۳- میانگین درآمد سالانه‌ی مادران	۳۱
ازدواج و باروری مادران	۳۳
۱-۴- مقدمه	۳۳
۲-۴- شاخص‌های سنی ازدواج مادران	۳۳
۱-۲-۴- سن ازدواج	۳۳
۲-۲-۴- توزیع اختلاف سن مادران و همسرانشان	۳۶
۳-۴- باروری و فرزندآوری مادران	۳۸
۱-۳-۴- باروری نکاحی مادران	۳۸
۲-۳-۴- تمایل به تک‌فرزندی	۴۰
سلامت کودکان و ویژگی‌های مادران	۴۳

۴۳	۱-۵ - مقدمه.....
۴۳	۲-۵ - تغذیه‌ی کودکان.....
۴۷	۳-۵ - ایمن‌سازی و واکسیناسیون کودکان.....
۴۸	۱-۳-۵ - وضعیت کارت واکسن.....
۵۰	۲-۳-۵ - درصد پوشش واکسن‌های منتخب.....
۵۳	۳-۳-۵ - میزان تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب.....
۵۷	مرجع‌ها.....

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱- تعداد و درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی ۴۰
- جدول ۱-۲- درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی و استان ۵
- جدول ۱-۳- درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی و پنجک‌های اقتصادی..... ۶
- جدول ۱-۴- شاخص نابرابری وضعیت حضور مادران در خانوار برای کودکان ۰ تا ۱۷ ساله به تفکیک گروه‌های سنی بین پنجک‌های اقتصادی..... ۷
- جدول ۱-۲- ویژگی‌های اجتماعی مادران به تفکیک گروه‌های سنی..... ۱۰
- جدول ۲-۲- ویژگی‌های اجتماعی مادران به تفکیک سطح تحصیلات آن‌ها..... ۱۱
- جدول ۲-۳- ویژگی‌های اجتماعی به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۱۳
- جدول ۲-۴- ویژگی‌های اجتماعی مادران به تفکیک پنجک‌های اقتصادی..... ۱۳
- جدول ۲-۵- وضعیت اشتغال و تأمین اجتماعی مادران به تفکیک گروه‌های سنی..... ۱۵
- جدول ۲-۶- وضعیت اشتغال و تأمین اجتماعی مادران به تفکیک سطح تحصیلات آن‌ها..... ۱۵
- جدول ۲-۷- وضعیت اشتغال و تأمین اجتماعی مادران به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۱۶
- جدول ۲-۸- وضعیت اشتغال و تأمین اجتماعی مادران به تفکیک پنجک اقتصادی..... ۱۶
- جدول ۲-۹- ویژگی‌های سلامت جسمانی و روحی و روانی مادران به تفکیک گروه‌های سنی آن‌ها..... ۱۹
- جدول ۲-۱۰- ویژگی‌های سلامت جسمانی و روحی و روانی مادران به تفکیک سطح تحصیلات آن‌ها..... ۲۱
- جدول ۲-۱۱- ویژگی‌های سلامت جسمانی و روحی و روانی مادران به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۲۲
- جدول ۲-۱۲- ویژگی‌های سلامت جسمانی و روحی و روانی مادران به تفکیک وضعیت پنجک اقتصادی مادران..... ۲۴
- جدول ۳-۱- میانگین سن مادران به تفکیک وضعیت کسب درآمد آن‌ها..... ۲۶
- جدول ۳-۲- بُعد خانوار برای مادران به تفکیک وضعیت کسب درآمد آن‌ها..... ۲۶
- جدول ۳-۳- میانگین مساحت زیربنای محل سکونت مادران به تفکیک وضعیت کسب درآمد آن‌ها..... ۲۷

- جدول ۳-۴- میانگین هزینه و درآمد سالانه‌ی خانوارهای مادران در نقاط شهری به تفکیک وضعیت کسب درآمد آن‌ها (برحسب میلیون تومان) ۲۷
- جدول ۳-۵- میانگین هزینه و درآمد سالانه‌ی خانوارهای مادران در نقاط روستایی به تفکیک وضعیت کسب درآمد آن‌ها (برحسب میلیون تومان) ۲۷
- جدول ۳-۶- میانگین سن کودکان ۰ تا ۱۷ ساله به تفکیک وضعیت کسب درآمد مادران ۲۹
- جدول ۳-۷- نرخ باسوادی کودکان ۶ تا ۱۷ ساله به تفکیک وضعیت کسب درآمد مادران (برحسب درصد) ۲۹
- جدول ۳-۸- نرخ کودکان ۶ تا ۱۷ ساله در حال تحصیل به تفکیک وضعیت کسب درآمد مادران (برحسب درصد) ۲۹
- جدول ۳-۹- درصد کودکان ۱۰ تا ۱۷ ساله فعال و شاغل به تفکیک وضعیت کسب درآمد مادران ۳۰
- جدول ۳-۱۰- نرخ کودکان ۱۰ تا ۱۷ ساله دارای همسر به تفکیک وضعیت کسب درآمد مادران (برحسب درصد) ۳۰
- جدول ۳-۱۱- میانگین درآمد سالانه‌ی خالص مادران به تفکیک گروه‌های سنی و مناطق شهری و روستایی (ریال) ۳۱
- جدول ۳-۱۲- میانگین درآمد سالانه‌ی خالص مادران به تفکیک سطح تحصیلات مادران و مناطق شهری و روستایی (ریال) ۳۱
- جدول ۴-۱- سن مادران در زمان ازدواج به تفکیک گروه‌های سنی مادران ۳۴
- جدول ۴-۲- سن مادران در زمان ازدواج به تفکیک سطح تحصیلات مادران ۳۴
- جدول ۴-۳- سن مادران در زمان ازدواج به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۳۵
- جدول ۴-۴- سن مادران در زمان ازدواج به تفکیک پنجک‌های اقتصادی خانوارها ۳۵
- جدول ۴-۵- توزیع مادران بر حسب اختلاف سن با همسرانشان به تفکیک گروه‌های سنی مادران ۳۶
- جدول ۴-۶- توزیع مادران بر حسب اختلاف سن با همسرانشان به تفکیک سطح تحصیلات مادران ۳۶
- جدول ۴-۷- توزیع مادران بر حسب اختلاف سن با همسرانشان به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۳۷
- جدول ۴-۸- توزیع مادران بر حسب اختلاف سن با همسرانشان به تفکیک پنجک‌های اقتصادی خانوارها ۳۷
- جدول ۴-۹- میزان باروری نکاحی سن ویژه و باروری نکاحی کل به تفکیک گروه‌های سنی مادران ۳۹
- جدول ۴-۱۰- میزان باروری نکاحی کل به تفکیک سطح تحصیلات مادران ۳۹
- جدول ۴-۱۱- میزان باروری نکاحی کل به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۴۰
- جدول ۴-۱۲- میزان باروری نکاحی کل به تفکیک پنجک‌های اقتصادی مادران ۴۰
- جدول ۴-۱۳- درصد تمایل به تک‌فرزندی در بین مادران به تفکیک گروه‌های سنی مادران ۴۱
- جدول ۴-۱۴- درصد تمایل به تک‌فرزندی در بین مادران به تفکیک سطح تحصیلات مادران ۴۱
- جدول ۴-۱۵- درصد تمایل به تک‌فرزندی در بین مادران به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۴۱
- جدول ۴-۱۶- درصد تمایل به تک‌فرزندی در بین مادران به تفکیک پنجک‌های اقتصادی مادران ۴۱
- جدول ۵-۱- شاخص‌های تغذیه‌ی کودکان به تفکیک گروه‌های سنی مادران ۴۴

- جدول ۵-۲- شاخص‌های تغذیه‌ی کودکان به تفکیک سطح تحصیلات مادران..... ۴۶
- جدول ۵-۳- شاخص‌های تغذیه‌ی کودکان به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۴۶
- جدول ۵-۴- شاخص‌های تغذیه‌ی کودکان به تفکیک پنجک‌های اقتصادی خانوارها..... ۴۷
- جدول ۵-۵- وضعیت کارت واکسن کودکان زیر ۵ سال به تفکیک گروه‌های سنی مادران (درصد)..... ۴۸
- جدول ۵-۶- وضعیت کارت واکسن کودکان زیر ۵ سال به تفکیک سطح تحصیلات مادران (درصد)..... ۴۹
- جدول ۵-۷- وضعیت کارت واکسن کودکان زیر ۵ سال به تفکیک مناطق شهری و روستایی (درصد)..... ۴۹
- جدول ۵-۸- وضعیت کارت واکسن کودکان زیر ۵ سال به تفکیک پنجک‌های اقتصادی (درصد)..... ۴۹
- جدول ۵-۹- درصد پوشش واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال دارای کارت واکسن به تفکیک گروه‌های سنی مادران..... ۵۰
- جدول ۵-۱۰- درصد پوشش واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال دارای کارت واکسن به تفکیک سطح تحصیلات مادران..... ۵۱
- جدول ۵-۱۱- درصد پوشش واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال دارای کارت واکسن به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۵۱
- جدول ۵-۱۲- درصد پوشش واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال دارای کارت واکسن به تفکیک پنجک‌های اقتصادی..... ۵۲
- جدول ۵-۱۳- وضعیت تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال تحت مطالعه (درصد)..... ۵۳
- جدول ۵-۱۴- وضعیت تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال تحت مطالعه به تفکیک گروه‌های سنی مادران (درصد)..... ۵۴
- جدول ۵-۱۵- وضعیت تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال تحت مطالعه به تفکیک سطح تحصیلات مادران (درصد)..... ۵۵
- جدول ۵-۱۶- وضعیت تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال تحت مطالعه به تفکیک مناطق شهری و روستایی (درصد)..... ۵۵
- جدول ۵-۱۷- وضعیت تأخیر در دریافت واکسن‌های منتخب برای کودکان زیر ۵ سال تحت مطالعه به تفکیک پنجک‌های اقتصادی (درصد)..... ۵۶

فهرست شکل‌ها

شکل ۳-۱ - سهم مادران از درآمد خالص خانوار به تفکیک دهک‌های اقتصادی در نقاط شهری ۲۸

شکل ۳-۲ - سهم مادران از درآمد خالص خانوار به تفکیک دهک‌های اقتصادی در نقاط روستایی ۲۸

مقدمه

نقش و تأثیر مادران و ویژگی‌های آن‌ها بر زندگی فرزندان بر کسی پوشیده نیست. در سال‌های اخیر بر اساس داده‌های حاصل از منابع اطلاعاتی موجود، بررسی‌های مختلفی در خصوص ویژگی‌های مادران و تأثیر آن‌ها بر ویژگی‌های اعضای خانوار انجام شده است. با توجه به نقش پررنگ مادران در وضعیت اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی خانوارها به نظر می‌رسد بررسی ویژگی‌های آنان بر اساس آخرین داده‌های حاصل از آمارگیری‌های خانواری از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. هدف اصلی در این طرح پژوهشی، بررسی ویژگی‌های مادران و ارتباط آن‌ها با ویژگی‌های فردی و جمعی اعضای خانوار و ارائه‌ی تصویری دقیق‌تر با ابعاد بیشتر از نقش مادران در هدایت خانوار به سوی جایگاه مورد نظر در جامعه است. برای انجام این بررسی از داده‌های آمارگیری‌های نمونه‌ای خانواری استفاده شده است و انتظار می‌رود نتایج این طرح پژوهشی اهمیت توجه به نقش مادران در جامعه را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران این حوزه بیش از پیش آشکار سازد.

در این فصل پس از مروری کوتاه بر جامعه‌ی هدف و داده‌های مورد استفاده در پژوهش، به بررسی وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک برخی متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و جمعیت‌شناختی کودکان و خانوارها (سن کودکان، استان محل سکونت خانوار و پنجک‌های اقتصادی) می‌پردازیم. در فصل‌های بعد با استفاده از داده‌های موجود به بررسی ویژگی‌های اقتصادی، وضعیت اجتماعی و وضعیت سلامت مادران که انتظار می‌رود بر ویژگی‌های اعضای خانوار و فرزندان تأثیرگذار باشد، خواهیم پرداخت.

۱-۱- جامعه‌ی هدف

اولین سؤالی که در ابتدای این پژوهش باید به آن پاسخ داده شود محدوده‌ی تعریف جامعه‌ی هدف شامل مادران و کودکانی است که برای تحلیل، مورد مطالعه قرار خواهند گرفت. بدیهی است پاسخ به این سؤال تحت تأثیر اهداف طرح و نیز منابع اطلاعاتی است که برای بررسی ویژگی‌های مادران موجوداند و دسترسی به آن‌ها

امکان‌پذیر است. بر این اساس در این پژوهش با توجه به منابع داده‌ای در اختیار، جامعه‌ی هدف به مادرانی محدود می‌شود که در سال ۱۳۹۴ حداقل یک کودک ۰ تا ۱۷ ساله (زیر ۱۸ سال سن) داشته‌اند.^۲ با این وجود، بررسی برخی موضوعات با توجه به داده‌های در دسترس و ماهیت موضوع، برای مادران کودکانی با سنین محدودتر (مانند کودکان زیر ۵ سال در بررسی وضعیت دریافت واکسن‌ها) انجام می‌شود. شایان ذکر است جامعه‌ی هدف پژوهش محدود به مادران در خانوارهای معمولی ساکن و خانوارهای گروهی بر اساس تعریف مرکز آمار ایران است. برای بررسی ویژگی‌های مادران، در حالت کلی محدودیت سنی در نظر گرفته نشده است. بدیهی است مواردی که مقدار برآورده‌شده آن‌ها در جداول صفر است ممکن است به دلیل محدود بودن اندازه‌ی نمونه در یک زیرگروه خاص از جامعه باشد. در این موارد ممکن است عدد ۰/۰ به معنای ناچیز بودن مقدار پارامتر مورد بررسی در جامعه باشد (مقداری نزدیک به صفر).

۱-۲- منبع داده‌ها

برای انجام این پژوهش و ارائه‌ی برآوردها از داده‌های دو آمارگیری خانواری زیر استفاده شده است:

- آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ (آخرین داده‌های موجود)،
- آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی کشور ۱۳۹۴،

آمارگیری‌های نام برده شده به صورت آمارگیری نمونه‌ای و با ویژگی‌های منحصر به فردی اجرا شده‌اند که در ادامه به اختصار به برخی از مشخصه‌های آن‌ها اشاره می‌شود.

۱-۲-۱- آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴

آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت^۳ (MIDHS) ترکیبی از آمارگیری جمعیت و سلامت^۴ (DHS) و آمارگیری شاخص‌های چندگانه^۵ (MICS) است که در سال‌های گذشته در کشور به اجرا درآمده بودند. آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت برای نخستین بار در سال ۱۳۸۹ برای رفع نیاز به تولید شاخص‌های بخش جمعیت و سلامت کشور و تحقق اهداف توسعه هزاره^۶ (MDG) در ایران به اجرا درآمد. این آمارگیری که جامع‌تر از هر یک از آمارگیری‌های DHS و MICS است تصویر شفاف‌تری در خصوص وضعیت سلامت زنان و کودکان کشور ارائه می‌نماید. پس از اجرای نخست آمارگیری در سال ۱۳۸۹، با توجه به شرایط کشور و نیازهای اطلاعاتی جدید، آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت برای دومین بار در سال ۱۳۹۴ طراحی و اجرا شد.

^۱ زمان آخرین اجرای آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت.

^۲ شایان ذکر است بر اساس تعریف سازمان ملل متحد و کنوانسیون حقوق کودک هر فرد زیر ۱۸ سال کودک محسوب می‌گردد.

^۳Multiple-Indicator Demographic and Health Survey

^۴Demographic and Health Surveys

^۵Multiple Indicator Cluster Survey

^۶Millennium Development Goals

هدف از اجرای این آمارگیری، برآورد شاخص‌های جمعیتی و سلامت افراد در خانوارهای معمولی ساکن و گروهی نقاط شهری و روستایی هر یک از استان‌های کشور بود. بدین منظور نمونه‌ای به اندازه ۳۴,۸۶۰ خانوار انتخاب شد که در نهایت ۱۳,۳۳۰ خانوار در سطح کل کشور پاسخگوی آمارگیری بودند. این خانوارها توسط مرکز آمار ایران از چارچوب خانواری کشور، که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ (آخرین سرشماری قبل از اجرای آمارگیری) به دست آمده بود، با روش نمونه‌گیری احتمالی سه مرحله‌ای با طبقه‌بندی انتخاب شدند. اجرای این آمارگیری که یک آمارگیری مقطعی در سطح خانوار است به سفارش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی توسط پژوهشکده‌ی آمار با نظارت مرکز آمار ایران و همکاری مؤسسه‌ی تحقیقات ملی سلامت به صورت پیمایشی ملی در شهریور سال ۱۳۹۴ انجام گرفت.

۱-۲-۲- آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی کشور ۱۳۹۴

آمارگیری هزینه و درآمد خانوار یکی از مهم‌ترین آمارگیری‌های سالانه‌ی مرکز آمار ایران است که اجرای آن بیش از ۵۰ سال قدمت دارد. در این آمارگیری در طول سال به خانوارهای نمونه مراجعه و اطلاعات ریز هزینه و درآمد آن‌ها گردآوری می‌شود. هدف کلی این طرح، برآورد سالانه‌ی میانگین هزینه‌های کل، خوراک، غیر خوراک و درآمد خانوارها و نیز برآورد تغییرات سالانه‌ی این میانگین‌ها در سطح مناطق شهری/روستایی کل کشور و برآورد سالانه‌ی میانگین هزینه‌های کل، خوراک، غیر خوراک و درآمد خانوارها در سطح نقاط شهری/روستایی هر یک از استان‌ها است. نمونه‌های این طرح طی سه مرحله و با استفاده از روش‌های نمونه‌گیری احتمالی همراه با طبقه‌بندی انتخاب می‌شوند. در طراحی نمونه‌گیری این آمارگیری با توجه به این که علاوه بر برآورد پارامترها در مقطع زمانی مشخص، برآورد تغییرات نیز مد نظر بوده، از سال ۱۳۸۹ از نمونه‌گیری چرخشی استفاده شده است. این آمارگیری در قالب دو طرح شهری و روستایی برای گردآوری اطلاعات از خانوارهای معمولی ساکن و گروهی ساکن در نقاط شهری و روستایی در هر یک از استان‌های کشور اجرا می‌شود. در سال ۱۳۹۴ تعداد خانوارهای نمونه‌ی آمارگیری شده در این طرح، در نقاط شهری ۸۷۱,۱۸ خانوار و در نقاط روستایی ۳۸۱,۱۹ خانوار بوده است.

۱-۳- حضور مادران در خانوار

پیش از بررسی ویژگی‌های مادران و تأثیر آن بر مشخصه‌های زندگی فرزندان و خانوارها بررسی حضور مادران در کنار فرزندان در خانوار ضروری به نظر می‌رسد. از این رو در این بخش ابتدا به وضعیت حضور مادران در خانوارها می‌پردازیم.

در پرسش‌نامه آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ برای کودکان ۰ تا ۱۷ ساله، سؤالاتی در خصوص زنده بودن مادران و حضور مادران واقعی در خانوار (نه مراقب، پرستار یا ...) پرسیده شده است. فرض می‌کنیم کودکانی که برای آن‌ها صراحتاً اعلام شده است مادر واقعی آن‌ها در خانوار زندگی می‌کند یا مادر واقعی در فهرست اعضای خانوار شناسایی شده است، در حضور مادران واقعی خود زندگی می‌کنند. بر

اساس اطلاعات آمارگیری، تعداد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله ۲۱,۹۹۴,۹۲۱ کودک برآورد می‌شود که توزیع این کودکان به تفکیک گروه‌های سنی^۷ ۰ تا ۴ ساله، ۵ تا ۱۴ ساله و ۱۵ تا ۱۷ ساله به شرح جدول ۱-۱ است.

جدول ۱-۱- تعداد و درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی

گروه‌های سنی	تعداد کودکان	تعداد کودکان با حضور مادران در خانوار	درصد کودکان با حضور مادران در خانوار
۰ تا ۴ ساله	۶,۹۴۸,۲۰۰	۶,۸۱۱,۰۷۸	۹۸,۰
۵ تا ۱۴ ساله	۱۱,۷۰۲,۹۳۵	۱۱,۲۷۸,۴۹۱	۹۶,۴
۱۵ تا ۱۷ ساله	۳,۳۴۳,۷۸۶	۲,۹۰۸,۹۹۲	۸۷,۰
کل	۲۱,۹۹۴,۹۲۱	۲۰,۹۹۸,۵۶۱	۹۵,۵

بررسی داده‌های آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ نشان می‌دهد از بین ۲۱,۹۹۴,۹۲۱ کودک ۰ تا ۱۷ ساله در سطح کل کشور، حدود ۹۵/۵ درصد از کودکان همراه و در حضور مادر واقعی خود زندگی می‌کنند. این درصد در استان‌های مختلف و در بین گروه‌های سنی مختلف کودکان متفاوت است. جدول ۱-۲ درصد کودکانی را که در حضور مادر واقعی خود زندگی می‌کنند به تفکیک استان و گروه‌های سنی مختلف نشان می‌دهد. بدیهی است عدم حضور مادر در خانوار می‌تواند به دلایلی مانند فوت مادر، طلاق و جداسدن او از خانوار یا متارکه خانوار باشد.

بر اساس داده‌های جدول ۱-۲، در بین گروه‌های سنی مختلف، کم‌ترین درصد زندگی در حضور مادران واقعی به گروه سنی ۱۵ تا ۱۷ ساله اختصاص دارد. این امر می‌تواند به دلایل مختلف از جمله ازدواج کودکان در سنین زیر ۱۸ سال رخ داده باشد. همچنین بر اساس داده‌های جدول ۱-۲ در بین استان‌های مختلف کشور،

- برای کودکان ۰ تا ۴ ساله، استان‌های قم، گیلان و کرمانشاه،
- برای کودکان ۵ تا ۱۴ ساله، استان‌های کرمانشاه، گیلان و کهگیلویه و بویراحمد و
- برای کودکان ۱۵ تا ۱۷ ساله، استان‌های آذربایجان شرقی، خراسان جنوبی و تهران

کم‌ترین درصد زندگی در حضور مادران واقعی را داشته‌اند.

در آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ سطح اقتصادی هر یک از خانوارهای نمونه با برآورد پنجک اقتصادی که خانوار به آن تعلق دارد مشخص شده است. بر این اساس وضعیت حضور مادران در هر یک از پنجک‌های اقتصادی^۸ به تفکیک گروه‌های سنی کودکان در جدول ۱-۳ ارائه شده است.

^۷ انتخاب این گروه‌های سنی به دلیل موضوعیت سؤال‌ها با توجه به طراحی پرسش‌نامه‌های آمارگیری شاخص‌های چندگانه جمعیت و سلامت ۱۳۹۴ بوده است.

^۸ هر یک از پنجک‌های اقتصادی یک پنجم از خانوارهای جامعه را در بر دارند به گونه‌ای که پنجک اول ضعیف‌ترین زیرگروه جامعه از لحاظ توانایی اقتصادی و پنجک پنجم قوی‌ترین زیرگروه جامعه از نظر توانایی‌های اقتصادی محسوب می‌شود.

جدول ۱-۲- درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی و استان

نام استان	گروه‌های سنی			کل
	۰ تا ۴ ساله	۵ تا ۱۴ ساله	۱۵ تا ۱۷ ساله	
مرکزی	۹۹٫۴	۹۸٫۱	۸۷٫۲	۹۶٫۳
گیلان	۹۴٫۸	۹۲٫۷	۸۸٫۷	۹۲٫۵
مازندران	۹۶٫۱	۹۴٫۱	۹۴٫۶	۹۴٫۷
آذربایجان شرقی	۹۶٫۶	۹۶٫۱	۷۳٫۷	۹۳٫۱
آذربایجان غربی	۹۹٫۳	۹۴٫۷	۸۹٫۰	۹۵٫۳
کرمانشاه	۹۵٫۶	۹۱٫۴	۸۰٫۰	۹۰٫۹
خوزستان	۹۹٫۳	۹۸٫۴	۹۲٫۳	۹۷٫۷
فارس	۹۹٫۶	۹۷٫۴	۹۳٫۰	۹۷٫۳
کرمان	۹۷٫۵	۹۶٫۲	۹۲٫۶	۹۶٫۲
خراسان رضوی	۹۷٫۲	۹۶٫۱	۸۶٫۵	۹۵٫۰
اصفهان	۹۵٫۶	۹۵٫۳	۸۷٫۸	۹۴٫۲
سیستان و بلوچستان	۹۹٫۰	۹۶٫۵	۸۱٫۹	۹۵٫۶
کردستان	۹۸٫۳	۹۶٫۵	۹۳٫۰	۹۶٫۶
همدان	۹۸٫۶	۹۵٫۷	۸۷٫۴	۹۵٫۲
چهارمحال و بختیاری	۹۷٫۸	۹۸٫۲	۸۶٫۴	۹۶٫۲
لرستان	۹۸٫۹	۹۷٫۳	۹۳٫۹	۹۷٫۳
ایلام	۹۸٫۹	۹۸٫۳	۹۰٫۴	۹۷٫۴
کهگیلویه و بویراحمد	۹۶٫۴	۹۳٫۴	۹۱٫۱	۹۴٫۱
بوشهر	۹۶٫۶	۹۸٫۳	۹۱٫۶	۹۶٫۸
زنجان	۹۷٫۸	۹۷٫۵	۹۱٫۲	۹۶٫۸
سمنان	۹۹٫۷	۹۶٫۶	۸۳٫۷	۹۵٫۴
یزد	۹۸٫۶	۹۸٫۷	۹۴٫۲	۹۸٫۰
هرمزگان	۹۶٫۰	۹۶٫۳	۸۸٫۶	۹۵٫۱
تهران	۹۹٫۱	۹۶٫۴	۷۸٫۶	۹۴٫۵
اردبیل	۹۷٫۴	۹۵٫۲	۹۱٫۳	۹۵٫۲
قم	۹۴٫۰	۹۶٫۶	۸۵٫۲	۹۴٫۰
قزوین	۹۹٫۱	۹۸٫۴	۹۱٫۵	۹۷٫۷
گلستان	۹۹٫۷	۹۸٫۰	۹۲٫۲	۹۸٫۰
خراسان شمالی	۹۹٫۰	۹۶٫۸	۸۸٫۷	۹۶٫۲
خراسان جنوبی	۹۷٫۶	۹۵٫۸	۷۶٫۷	۹۳٫۸
البرز	۹۹٫۵	۹۸٫۷	۹۲٫۷	۹۷٫۹
کل	۹۸٫۰	۹۶٫۴	۸۷٫۰	۹۵٫۵

جدول ۱-۳- درصد کودکان ۰ تا ۱۷ ساله بر حسب وضعیت حضور مادران در خانوار به تفکیک گروه‌های سنی و پنجک‌های اقتصادی

کل	گروه‌های سنی			پنجک‌های اقتصادی
	۱۵ تا ۱۷ ساله	۵ تا ۱۴ ساله	۰ تا ۴ ساله	
۹۵٫۳	۸۳٫۲	۹۵٫۹	۹۷٫۷	پنجک اول
۹۶٫۱	۸۸٫۹	۹۶٫۸	۹۷٫۹	پنجک دوم
۹۵٫۶	۸۷٫۵	۹۶٫۱	۹۸٫۶	پنجک سوم
۹۵٫۳	۸۷٫۸	۹۶٫۳	۹۸٫۰	پنجک چهارم
۹۴٫۹	۸۶٫۲	۹۶٫۷	۹۸٫۰	پنجک پنجم
۹۵٫۵	۸۷٫۰	۹۶٫۴	۹۸٫۰	کل

۱-۳-۱- شاخص نابرابری

شاخص نابرابری^۹ به‌عنوان معیاری در بررسی نابرابری مشخصه‌ها یا شاخص‌های مورد بررسی در زیرگروه‌های مختلف به کار می‌رود. این شاخص به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

$$ID = \frac{\sum_{i=1}^n |r_i - R|}{nR} \times 100$$

که در آن r_i مقدار شاخص زیرگروه i ام، R مقدار کل شاخص در سطح جامعه و n تعداد زیرگروه‌ها است. به عبارت دیگر شاخص نابرابری، میانگین اختلاف مقدار شاخص مورد بررسی بین زیرگروه‌های مختلف و کل جامعه تقسیم بر مقدار کل شاخص در سطح جامعه است که بر حسب درصد بیان می‌شود (پیرسی و کپل، ۲۰۰۲). این شاخص مشابه ضریب تغییرات در مباحث آماری تعریف می‌شود با این اختلاف که در صورت کسر به جای توان دوم اختلاف‌ها از میانگین، قدرمطلق اختلاف‌ها از مقدار کل در شاخص جامعه ظاهر می‌شود.

با تعریف بالا، مقدار شاخص نابرابری وضعیت حضور مادران در خانوار برای کودکان ۰ تا ۱۷ ساله به تفکیک گروه‌های سنی بین پنجک‌های اقتصادی مختلف (به‌عنوان زیرگروه‌هایی از جامعه) محاسبه و در جدول ۱-۴ ارائه شده است. بر اساس اطلاعات این جدول، گرچه مقدار نابرابری وضعیت حضور مادران در خانوار بین پنجک‌های اقتصادی مختلف ناچیز است اما این شاخص برای گروه سنی ۱۵ تا ۱۷ سال بیش‌ترین مقدار خود را اختیار می‌کند. بازگشت به جدول ۱-۳ نشان می‌دهد حضور مادران در خانوار برای نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ سال کم‌ترین مقدار خود را دارد (جدایی از والدین به دلیل ازدواج یا اشتغال زیر ۱۸ سال می‌تواند از دلایل آن باشد).

^۹ Index of Disparity